

SULTAN HÜSEYİN BAYKARA ADINA YAZILMIŞ ÇAĞATAYCA MANZUM BİR YUSUF HİKÂYESİ

HALİDE DOLU

Doğu ve batıdaki ideal erkek güzelliğine sembol olarak seçilen Peygamber Yusuf ile onun romantik hikâyesi muhtelif vesilelerle bir çok sanatkârlara ilham kaynağı olmuş ve onları bu mevzuda şaheserler yaratmağa sevketmiştir. Bilhassa Doğu edebiyatlarında o yalnız gözleri kamaştırın, Zeliha'nın rüyalarını dolduran ve portakal soymakta olan Mısır kadınlarına, onu gördükleri zaman kendilerinden geçerek, parmaklarını kestirecek kadar emsalsiz güzellikte olmayıp aynı zamanda fazileti, namusu, sabrı, tevekkülü, dindarlığı ve Allahın sözcülüğü ile bütün Müslüman âlemine örnek olarak seçilmiş bir tiptir. Yusuf yüz ve vücut güzelliği, Zeliha'ya karşı olan mükemmel aşkı ile romantik ve lirik bir hikâyeye zemin olduğu gibi, dindarlığı, tevekkülü ve rüya tabirleri ile de dinî hikâyelere alâka çekici bir mevzu ve kuvvetli bir motif olarak girmiştir. Kuran'da «ahsarı 'l-kaşas» (Sure-i Yusuf) diye vasıflandırılan, Ahd-i atık'te (Tevrat'ta) ise daha tam bir şekilde işlenmiş olan bu hikâye Müslüman edebiyatlarında manzum ve mensur bir çok mahsuller vermiştir. Türk edebiyatında da bu mevzuu romantik bir hikâyeye zemin olarak işleyenler pek çoktur.¹

Bu yazımızda Sultan Hüseyin Mirza Baykara'nın adına yazılmış olan çağatayca manzum bir Yusuf ve Zeliha hikâyesinden bahsedeceğiz. Şimdilik üç ayrı nüshası bulunan ve ayrı ayrı şahıslara izafe edilen bu hikâyenin müellifi, yazılış yeri, tarihi ve sebebi, ithaf edildiği şahıs, tercüme veya telif olduğu üzerindeki değişik fikirleri açıklamağa çalışacağız. Her şeyden evvel bu üç nüshayı adlandırmamız icap edecektir. Bunlardan biri Topkapı Sarayı Revan Kütüphanesinde (no. 838) bulunan *Dâstân-ı Hazret-i Yûsuf aleyhi 's-selâm ve Zelihâ* adlı nüshadır ki 922/1516 yılında Herat şehrinde istinsah edilmiş olup müzehhep bir başlıklı, yıldız cetvelli ve itinalı bir kopyadır. Bunu Revan nüshası diye adlandırdık. İkincisi E. Blochet'nin Bibliothèque Nationale kataloğunda (*Catalogue des*

¹ Bunların bir kısmı için "Yûsuf hikâyesi" hakkında birkaç söz ve bazı türkçe nüshalar (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi IV [1952], 419 — 445) adlı yazımıza bakınız.

manuscripts turcs, II, Paris 1933, 246, Suppl., no. 1365) kayıtlı, Şark türkçesi ile yazılmış ve 971/1563 yılında istinsah edilmiş Yusuf ve Zeliha mesnevîsidir. Bunu da Bibl. Nat. nushası diye adlandırdık.¹ Üçüncü nusha Özbek şairi Fitret'in tanıtarak bazı örneklerini verdiği ve Dur Big'e izafe ettiği mesnevîdir ki² buna da Fitret nushası diye ad verdik.

Blochet, bunlardan Bibl. Nat. nushasının, gerek kitabının alâkalı metninde, gerek indekste Ali Şir Nevaî'ye ait olduğunu bildirir. Bu nushanın Sultan Hüseyin Mirza'ya ithaf edildiğini, müellif ismini açık surette vermediğini, fakat Muhammed'e ait salât u selâmın sonunda okunan fena kelime oyununun gösterdiği gibi, bu mesnevînin Ali Şir Nevaî'nin eseri olduğunu

câmi'-i Qur'ân idi kân-i yakîn
irdi 'Alî şîr-i Haqq u şâh-i dîn

beytinden anlaşıldığını kaydeder.³ Fitret eserinde (78. s.) onu Dur Big adlı Belhli bir şaire izafe eder ve bu hususta şöyle der: «Şuñiñ uçun Timuriler devrinñ eñ burunğı eseri kılıp milâdi 1409—10 de, Timur ulkenden 4—5 yıl soñ Belğ şehride Dur Big digen kişi tamanidan yazılğan Yûsuf Zuleyhâ kitâbi alindi.» F. Köprülü'nün de *Çagatay edebiyatı* (İslâm Ansiklopedisi III: 24 [1945], 294) adlı yazısındaki «1928' den evvel Türkistan'da meydana çıkarılan *Yûsuf va Zulayhâ* mesnevîsi de Dürbeg adlı Belhli bir şâir tarafından Sultan Şahruh namuna yazılmıştır ki, türk aristokrat sınıfına mensûp olduğu anlaşılan bu eski türk şâirinin adna da hiç bir yerde tesâdüf edilmemektedir» sözlerinden onun bahsetmiş olduğu bu eserin yukarıda zikrettiğimiz Fitret nushasının aynı olduğu anlaşılmaktadır. Tarafımızdan tesbit edilen Revan nushasının, Fitret ve Köprülü'nün Dur Big'e izafe ettikleri ve bizim Fitret nushası diye adlandırdığımız eser ile mukayesesi daha önceki bir yazımızda tanıtılmağa çalışılmıştı.⁴

MÜELLİF: Bu eserin müellifini, şimdilik, kayd-ı ihtiyatla Hâmidî

¹ Bu nushanın mikrofilmni Paris Bibliothèque Nationale'den getirtmek için delâlet lûtfunda bulunan UNESCO İstanbul bürosu şefi sayın Prof. Ratip Berker ile sekreteri sayın Hâle Alaçam'dan samimî teşekkürlerimi bir kere de burada kabul etmelerini rica ederim.

² Fitret, *Özbek edebiyatı nemuneleri*, I, Semerkent 1928, 124 — 139. s.

³ Blochet, *a. e.*, no. 1365.

⁴ H. Dolu, *a. e.*, 431 — 433.

olarak kabul ediyoruz.¹ Mevcut nushalar içinde en eskisi ve en itimada değeri Revan nushasıdır. Bu nushada müellif adı açık bir şekilde Hâmidî diye geçer:

sindin ötüp Hâmidî bil rûzgâr
 algay için safhasıdın yâdgâr
 (4a:11)

Bibl. Nat. nushasında, bizim Revan nushasında Hâmidî sözünün bulunduğu beyitteki Hâmidî yerinde, yazımıza ilâve ettiğimiz örneklerden XII numaralı levhanın 22. kenar satırında gürüldüğü gibi, sarîh olarak mana verilemeyen ve pek açık okunamayan bir söz vardır. Halbuki metnin başka yerleri oldukça düzgün ve okunaklıdır. Bu beytin diğer sözleri Revan nushasının aynıdır (Revan 2b ile kırs.).

Blochet'nin fena bir kelime oyunu diye kabul ettiği ve bu eserin müellifinin Ali Şir Nevaî olduğuna hükmettiren mısralara gelince, bu tamamen yanlış okunuş ve mana verişten doğmaktadır. Evvelâ hatırlamak lâzım gelir ki Ali Şir Nevaî'nin eserleri arasında Yusuf ve Zeliha mesnevîsi yoktur.² Bunun ikinci veya üçüncü derecede bir şair yahut sanatkâr için ehemmiyeti olmayabilir. Fakat Ali Şir Nevaî'ye ait bir Yusuf ve Zeliha mesnevîsi yazılmış olsa idi, şimdiye kadar her halde

¹ Kaynaklarda Çağatayca manzum Yusuf ve Zeliha hikâyesi yazan Hâmidî adlı bir şaire rastlanmaz. Fars ve Türk edebiyatlarında aynı adlı şairler var ise de, bunların hiç biri bizim Hâmidî ile muasır değildirler. Bu meyanda Fars şairlerinden Hâmidî Kummî, Şah Tahmasb Mâzî (930 — 984 / 1524 — 1576) zamanı şairlerindedir (bk. Ali Hasan Han b. Muhammed Süddük Hasan Han Âşıkî, *Subh-i gulşan* [tezkire], Bhopal 1295 / 1878, 118). Bir de, yine Fars şairlerinden Şah Abbas Mâzî (995—1037/1587—1628) sarayı şairlerinden Hâmidî Şuvastarî vardır (Âşıkî, *a. e.*, 118. s.; *Kamusu'l-a'lâm*, III, 1918. s.). Türk şairlerinden ise, Hâmidî İsfahanî (veya Hâmidî Acem) diye anılan bir şair vardır ki bu, Fatih Sultan Mehmed'in sarayı şairlerindedir (bk. İ. H. Ertaylan, *Külliyyât-ı Divân-ı Mevlânâ Hâmidî*, İstanbul 1949).

Şüphesiz Hâmidî adı başka şairler de vardır. Ne yukarıda zikrettiklerimizin ve ne de diğerlerinin Çağatayca yazılmış Yusuf ve Zeliha mesnevîsi vardır. Bizim Hâmidî'nin hayatı hakkında hiç bir malûmat elde edemedik. Bilhassa Mir Ali Şir Nevaî'nin *Mecâlisü'n-nefâ'is* adlı tezkiresinde ne Hâmidî ve ne de eseri hakkında bir kayıt vardır (Üniversite Kütüphanesi, T. Y. no. 241).

² Hasan Âli *Türk edebiyatına toplu bir bakış* (İstanbul 1932) adlı eserinin 130. sahifesinde Türk edebiyatında bu mevzuu yazan şairler arasında Ali Şir Nevaî'nin de bulunduğunu yazar ve bir az aşağıda (131. s.): «Bunların içinde en çok meşhur olan ve yayılanı ağatay edebiyatında Ali Şir Nevaî'nin ...» deyerek onun da bir Yusuf ve Zeliha mesnevîsi yazdığını bildiriyorsa da, bu esere henüz rastlayamadık. Nevaî üzerinde tetkik yapanlar da böyle bir eserden bahsetmezler.

malûm olurdu. Blochet, bu nushanın Ali Şir Nevaî'ye ait olduğunu söyledikten sonra, külliyatında bulunmadığından bahsederek, ölümün tamamlanmasına mâni olduğu bir eseri olarak kabul etmektedir (a. e., 246—247). Blochet'yi bu yanlış hükmü vermeğe sevkeden şey, şu mısralardaki «'Ali şîr» sözüdür. «Na'at-i Muhammed resûl Allâh...» başlıklı bir kısmın sonunda Muhammed'e yapılan salât u selâmı «çihâr yâr-i güzîn», yani dört halifenin medhi takip etmektedir:

âdem u 'âlemğa irür pişuvâ
barçağa ol râhber u rehnumâ

ol idi gencîne-i esrâr-i 'ışk
andın irür revnağ-i bâzâr-i 'ışk

sâhib-i gârin anga yâr idi
bil ki 'Omar kâtil-i küffâr idi

câmi'-i Qur'ân idi kân-i yakîn
irdi 'Alî şîr-i Hakğ u şâh-i dîn

âl ile ashâbı anıng serbeser
vâdî-i şer' içre irür râhber

(1b:10—19 kenar)

Burada görüldüğü üzere, Müslüman ananesine uyularak, Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'den bahsedilmektedir ki şu manayı taşımaktadır: Sâhib-i gârin (Ebu Bekir) ona (Muhammed'e) yâr idi, bil ki Ömer kâfirleri katledendi, Kuran'ı cemedden (Osman) idi, iman membaı, dinin şahı ve Hakkın arslanı Ali idi (Revan 2a: 6—10 ile krş.).

Blochet, bunun sonunda gelen ve dördüncü halifeyi kasteden «'Alî şîr-i Hakğ u şâh-i dîn» tabirini yanlış bir tefsirle Ali Şir Nevaî zannederek, eseri ona isnat etmek hatasına düşmüştür.

Fitret nushası ise, daha evvel görüldüğü üzere, Dur Big adlı bir saire izafe edilmekte olup, müellif adı diye kabul edilen Dur Big sözlerinin geçtiği mısralar şunlardır:

irdi çû hâtırda musemmem bu ezm
eyledi bu kıssanı Dur Big nezm

(127. s.)

Revan nushasında bu beyit şöyledir:

irdi çû kudretğa musammem bu 'azm
eyledi bu kıssanı türkîge nazm

(4a:16)

Bibl. Nat. nushasında ise bu beyit şöyledir:

irdi çû hâtırğa musammem bu 'azm
eyledi bu kıssam der silk-i nazm

(2b:31—32 kenar)

Bu son nushadaki «der silk-i nazm» sözleri Fitret nushasında «Dur Big» şeklinde gösterilmiştir. Mamafih, Fitret'in *Özbek edebiyati nemuneleri* adlı eserinde bazı örneklerini verdiği bu nushanın aslımı göremediğimiz için, bu beyit hakkında hiç bir şey söyleyememekle beraber, Dur Big adına hiç bir kaynakta rastlayamadığımızı ilâve edebiliriz. Bu «der silk-i nazm» sözlerinin Fitret nushasının müstensihisi tarafından yanlış olarak «Dur Big» şeklinde yazıldığı veya bizzat Fitret tarafından yanlış okunduğu ihtimali hatıra gelebilir. Köprülü'nün mehzâsız yazısındaki Dürbeg adı için de aynı fikirleri serdedebiliriz. Müellif adının hakikaten Dur Big olabileceği de düşünülebilir. Bu hale göre, okuyamadıkları bu ad yerine müstensihlerin «der silk-i nazm» ve «türkîge nazm» sözlerini ilâve ettikleri de mümkündür. Lâkin vezin bakımından Dur Big sözü mısra yapısına uymamaktadır.

YAZILIŞ YERİ, TARİHİ VE SEBEBİ: Bu Yusuf ve Zeliha mesnevisi 874/1469 yılında Belh şehrinde yazılmıştır. Belh bu tarihte Timurîlerden Mahmud Mirza tarafından üç ay muhasara edilmiştir. Muhasara olunurken şehri idare eden zat, Sultan Hüseyin Mirza tarafından vali Emir Moğul olmuştur. İşte Hâmidî o vakit Belh'te bulunmuş ve eserini muhasara edilmiş olan bu şehirde yazmıştır.¹ (Bu hususta bk. Mirhond Giyâsu 'd-Din b. Humâmu 'd-Din Husaynî, *Ravzatu 's-safâ*, Luknow 1308 / 1891, VII, 20; a. mll., *Habîbu 's-siyar*, Bombay 1273 / 1856, III : 3, 226; Abdu 'r-Razâk Samarkandî, *Matla'-i sa'dayn*, II: 2, 1396 ve 1406.)

Bu eserin mukaddemesinde bu üç aylık muhasaranın tasviri vardır. Muhasara olunmuş bir şehirde bulunan şair, kendi hayatı ile Yusuf'un zindandaki hayatını münasebettar bulduğu için, okumakta olduğu

¹ Belh şehrinin muhasarası hususlarında beni tenvir etmek lûtuflarında bulunan sayın Prof. Zeki Velidi Togan'a teşekkürlerimi sunarım.

eserler arasında ruhuna en yakın düşen Kıssa-i Yusuf'u seçiyor. O halinde gönlüne sevgili gelen, gurbet içinde yine talep ettiği Kıssa-i Yusuf' tur. Şair işte böyle bir halet-i ruhiye içinde eserini yazar (Revan 3a—4a; Bibl. Nat. 2a—2b; Fitret 124—125).

Şimdi de içinde bulunduğu şehrin muhasara tarihini nasıl tesbit ettiğini görelim. Bu tarih eserin yazılış tarihi olarak da kabul edilebilir. Revan ve Bibl. Nat. nushalarında tarih beyti ayıdır:

müddet-i hicret-din ötüp mâh u sâl
zâd idi târîh dağı 'ayn u dâl
(Revan 3a: 13; Bibl. Nat. 2a: 23 — 24 kenar)

Fitret nushasında ise bu tarih beyti bir harf farkıyla değişir:

zâd idi târîh tağı hâ vü dâl
müddet-i hicret-din ötüp mâh u sâl
(124. s.)

Yukarıda görüldüğü üzere, Revan ve Bibl. Nat. nushalarında ebcet hesabı ile (zâd, 'ayn, dâl) h. 874 tutar. Fitret'te ise (zâd, hâ, dâl) h. 812 dir. Bu, kanaatimizce, 'ayn ve hâ harflerinin yanlış okunma veya yazılmasından doğan bir hatadır. Çünkü 812 tarihini bu eserin yazılış tarihi olarak kabul etmememizi icap ettiren mecburiyetler vardır. Evvelâ eserin mukaddemesinde şair eserini Şah Ebu 'l-Gazi Sultan Hüseyin'e ithaf etmektedir. Sultan Hüseyin'in saltanat yılları (874—912 / 1469—1506) olduğuna göre 812 yılı bu tarihten önceye düşer ki bu tarihte yazılan bir eserin Sultan Hüseyin Mirza'ya (doğ. 842 / 1438 ; öl. 913 / 1507) ithaf edilemeyeceği pek tabiidir. Sonra bu eserin Belh şehrinin muhasara edildiği bir sırada yazıldığı aşikârdır. Belh bir kaç defa muhasara edilmiş ise de, ancak 874/1469 yılında muhasara müddeti, tıpkı manzumemizin metninde olduğu gibi, üç aydır.

İTHAF EDİLDİĞİ ŞAHIS: Bu eserin Ebu 'l-Gazi Mirza Hüseyin b. Mirza Gıyasu 'd-Din Mansur b. Mirza Baykara'ya ve Sultan Şahruh'a (807—850 / 1404 / 1447) ithaf edildiğini bildiren iki ayrı fikir vardır. Eserin mukaddemesinde bizzat şair tarafından yazılan methiyede Şah Ebu 'l-Gazi Sultan Hüseyin adını görüyoruz:

şâh-i cihân sâye-i lutf-i ilâh
hâmî-i dîn dünyige puşt u penâh

اینم عالم ایرونی لاری نشان
 سایه بر چادش دنیا
 اند و خود جیب
 نیت کز حواله صافی
 نیکو چشم زنی آبی بیان
 آدین عالم ایرونی لاری نشان
 نیت کز حواله صافی
 نیکو چشم زنی آبی بیان

بیکی ایرو بند خیر العمل
 یوقتور اینک فزینت شبه نظیر
 جود جان احسنه ز اقا اول
 آغزین یوقتور اینک انتها
 قیاد خیمتت قد بو عمل مجاز
 غافرو نقار بار ای انس جهان
 کچ تبار کیم کچ کار نچ عشق
 عشق ایرو ر شاه بود این شاه
 قیلد یار آدم نه ملایک سجود
 کون و مکان عشق ایرو جسم جان
 سر نه کون موجود ایرو ر سر
 قلدی جسمینی سبوت آشکار

ر جسم در من و سینه و بصر
 کون و مکان خلقه خلق اول
 اولین یوقتور اینک ابتدا
 اول و آخر دین ایرو ری نیاز
 سانه ستار محبوب جهان
 بر دی بی آدم اول کچ عشق
 عشق ایرو ر سایه لطف آه
 عشق ایرو ر واسطه مار و پود
 عشق ایرو ر حاصل کون و مکان
 پر تو عشق ایرو ر ایایی خبر
 عشق و خیمتت لیدن کرد کار

آیدم و عالم نه ایرو پیشوا
 بر چادش اول را بصورتها
 اول ایرو کچینه کسرا عشق
 انتر این ایرو روفی باز عشق
 عاشق غایب ایرو ر کجا
 سکه کسرا قابل کار آید
 جان قرآن ایرو کجا ای عشق
 ایرو ری ملک عشق و نشان

آن ملک کجا ای عشق
 و ای عشق ایرو ر ایرو
 عشق ایرو ر کجا
 عشق ایرو ر کجا
 عشق ایرو ر کجا
 عشق ایرو ر کجا
 عشق ایرو ر کجا
 عشق ایرو ر کجا

شاه ایرو ر کجا
 عشق ایرو ر کجا
 عشق ایرو ر کجا
 عشق ایرو ر کجا
 عشق ایرو ر کجا
 عشق ایرو ر کجا
 عشق ایرو ر کجا
 عشق ایرو ر کجا

اولاد او بیستمی...
قوسله او بیستمی...
او بیستمی...
او بیستمی...
او بیستمی...
او بیستمی...
او بیستمی...

پرو و دیم ایرود او ستاد کار	رندی که کل کاره استبار	اوزار اینی خدعتی بیخ راه
جله قصص واقعه سن سرتسر	تنگری کلامنده برب قویخ	بر جانایاری نوبولویج کسد
نیزی قصص آچسره آه پننه	قصه ایسنه قصص اسننه	ایستبه اوزور بار بینه بر ودا
بار ایدی کنگان او کوسنده آلا	حضرت یعتوب بلسه السلام	نیز بار بینه خار و ذلیل صغیر
تلقی او زنه پنسیر بر جنی ایدی	دین یولیسده حاکم مطلق ایدی	یوسف اوردور بار چغیر اوزور بیم
کیلتور و زاردی انکاو وی دلیل	تنگری قتالی قیتدین جبرئیل	یوسف اوردور بر نفس خود تار
تنگری تنگ مزین اور ایدی دراه	جلد اتست لرینه مسجد و شام	نیز بار بینه شمع صفت در کراز
اوزی رسالت تبولوبیجیدی بر	بار ایدی او غلان لاری پلسه لیزور	پسند اوردور بر شام نوز نسیم
بیرا نادین اوزن ایدی لاری چسور	تنگری یولنده بار یسی راهبر	نیز بار بینه آبی غضاب ایلم
بیرا نادین یوسف و ابن یحیی	ایکی قریذ بخش لاری ایدی پاک دین	چنلسه اوردور کویکایه عوجون
یوسف ایدی اور نادر چون شاه	اوز کاسی پروانه اول اوردی کوشده	ایلم لاری فخریه قوز و کلک در
اوز که لاری کوب اول ماه ایدی	اوز که لری خادم و اول شاه ایدی	ایلم لاری توبر ایلد مکر و حیل
اوز که لری ذره و اول آنتاب	بر چاصوف اول ایدی در خوشک	بار چغیر خدیگک بر اینی دینی غللی
اوز که لری جسم و او شال جاند	جان و ملک نه یگانه خیر اندیک	نقص کسیدین جان بولور ایلک
اول ایدی یعتوب بنی تنگ کندی	اول ایدی آغوننده بوسوز لر سوزی	بیسیم بلایا سانی آنی حلالک

بوسوز لر سوزی...
شاه عالم برین و نه تمام
خان اوردی لر سوزی لاری کوزون
بکاسا بولور لر سوزی لر بوزون
اوز بیلدیر اول لر سوزی لر بوزون
طوق اوردی بوسوز لر سوزی لر بوزون
کوردی لر سوزی لر سوزی لر بوزون
تنگری قتالی تنگ مزین...

Paris, Bibliothèque Nationale, Suppl. 1365, 3a
Hâmidî, Yûsuf ve Zelihâ, 4. s.

tâ'atı irür barîğa farz-i 'ayn
Şâh Ebû 'l-Gâzî Sultân Hüseyin

(Revan 2a: 13; Bibl. Nat. 1b: 23—26 kenar)

Fitret'in, eserinde örnek verdiği kısımlarda bu methiye yoktur. «Kitâb nazmının sebebi» başlığı ile metin başlatılır. Revan ve Bibl. Nat. nushalarında bulunan 50—51 beyitlik bir giriş belki esas yazma nushada vardı da buraya alınmadı veya kopmuş da olabilir.

Sultan Şahrüh namına yazılmış olduğu iddiasına gelince (Köprülü, a. y.), bunu bir az şüphe ile karşılamamız gerekir. Bu iddia Fitret'in *Özbek edebiyatı nemuneleri* adlı eserindeki (78. s.) 1409 — 1410 yıllarının ilham ettiği bir tahmin olabilir. Çünkü o tarihte Timurilerden hükümdar Sultan Şahrüh'tu. O halde, bu namı ihtiva eden bir yazma nusha daha meydana çıkana kadar, katî bir şey söyleyemeyeceğiz.

TERCÜME VEYA TELİF OLDUĞU: Eserin mukaddemesinde «farsça mensur bir eserden türkçeye tercüme edildiği» ibaresi vardır (Revan 4a: 5—6; Bibl. Nat. 2b: 9—12; Fitret 126). Blochet'nin «Camî'nin vasat taklidinin kopyası»¹ diye kabul ettiği bu nusha Camî'nin eserinden daha önce yazılmıştır. Camî *Yûsuf va Zâlîhâ* mesnevîsini 888/1483 yılında telif etmiştir. Bizim nushamız on dört yıllık bir farkla evvele takaddüm eder. Eserin mukaddemesindeki Şah Ebu 'l-Gazî Sultan Hüseyin sözleri Blochet'yi bu yanlış hükmü vermeğe sevketmiştir. Camî'nin mesnevîsinin başında da Şah Ebu 'l-Gazî Sultan Hüseyin'e ithafiye vardır. Hâmîdî'nin *Yusuf ve Zeliha* mesnevîsinde bu unvanı gören Blochet iki varak ileride yazılı bulunan mensur bir farsça eserden tercüme edildiğini bildiren ibareyi her halde görmemiş olacak ki kataloğuna bu kaydı koymuştur.

Elimizde bulunan bu çağatayca eserin tercüme edildiği farsça mensur Yusuf hikâyesinin kime ait olduğuna gelince, bu açıklanmıyor. Mamafih bunu biz bugünkü malûmatımıza göre tesbit edebiliriz. Fars edebiyatında h. 874 yılından önce mensur Yusuf hikâyesi yazan müellif H'âca Abû İsmâil 'Abd Allâh b. Abî Mansûr Muhammed al-Ansârî'dir (doğ. 396/1066; öl. 481/1088). Heratlı olup Pîr-i Ansâr yahut Pîr-i Hirî mahlâsı ile tanınan bu şeyhin eserleri arasında *Anîsu 'l-murîdîn va şamsu 'l-macâlis* adını verdiği farsça mensur bir Yusuf hikâyesi vardır. Bu eser bildiğimiz farsça mensur versiyonların en eskisi olup yegâne el yazması

¹ «La copie de cette médiocre imitation de Djami est...» (Blochet, a. e., 246, no. 1365).

India Office kütüphanesinde 1458 numarada kayıtlıdır.¹ Ansârî 14 meclisten mürekkep olan bu eserini dostları ve şakirtleri için hazırlamış, müteaddit Kuran parçaları, tanınmış şeyhlerin vecize ve anane halinde devam eden düşünceleri ile süslemiş, esere yalnız mistik değil, aynı zamanda didaktik bir hikâye görünüşü de vermiştir. Ansârî'nin tek mushası 25 zi 'l-hicce 1013 te (14 Mayıs 1605 te) Bankipur'da Mahmud b. Muhammed Luknovî tarafından kopya edilmiştir.²

¹ Kâtip Çelebî, *Kaşfu 'z-zunûn*, I, İstanbul 1941, 178; C. Brockelmann, *Geschichte der arabischen Litteratur*, I, Leiden 1938, 433; a. mll., *Anşârî: Encyclopédie de l'Islâm*; Ahmed Ateş, *Ensârî: İslâm Ansiklopedisi*; H. Ethé, *Neupersische Litteratur: Grundriss der iranischen Philologie*, Strassburg 1896—1904, 282; a. mll., *Catalogue of Persian Manuscripts in the Library of the India Office*, I, Oxford 1903, 974; E. G. Browne, *A Literary History of Persia. From Firdausi to Sa'di*, II, London 1906, 246, 269—270; Abdu'l Muqtadir Khan Bahadur, *Catalogue of the Arabic and Persian Manuscripts in the Oriental Public Library at Bankipore*, Calcutta 1910—1932, II, 55, III, 70, VII, 1 ve IX, 186 ve Supplement II, 57; C. A. Storey, *Persian Litterature*, London 1927—1935 v.dd., 2. fasc., önsöz, XXXIX. s.; Reuben Levy, *A Prose Version of the Yusuf and Zulaikha, Legend, ascribed to Pir-i Ansar of Harat*: Journal of the Royal Asiatic Society, 1929, 103—106; a. mll., *Persian Litterature*, London 1936, 36; Henri Massé, *Djami. Le Béharistan*, traduit pour la première fois du persan en français, Paris 1925, 48; Camî, *Nafahatu 'l-uns*, ed. Massau Lees, 376; H. Dolu, *Menşeiinden beri Yusuf hikâyesi ve Türk edebiyatındaki versiyonları* (doktora tezi, 1953, basılmamıştır).

² H. Ethé, *Cat. ...India Office*, I, 974, no. 1778.